

שלושים שנות החברה

יסוד החברה היהודית לחקירת ארץ-ישראל

(ירושלים תרע"ג)

מאת א. י. ברור

שנת התרע"ג היתה שנת התעוררות למען ירושלים בחוגי הציונים, הן מבפנים — מירושלים גופה — והן מבחוץ. ההתעוררות מבפנים באה — עד כמה שאפשר לשפוט בהלך הנפש — מתוך קנאה ביפו — תל-אביב. אנשי יפו (תל-אביב נכללה אז בשם זה) היו ברובם ילידי-חוץ, חדשים מקרוב באו, מלאי עוז ודמיון ומרץ וגאווה קרתנית, שהביאתם לפעמים אף לידי בטוף אנשי ירושלים בכללם. כתב שורות אלה, צעיר וחדש בימים ההם, התעורר למפעל מדעי אשר תפקידו היה למלא את מקומה של מחלקת עתיקות ממשלתית. במצבה המנוון של ההנהלה העתמנית קיבל עליו הישוב היהודי כמה וכמה תפקידים המסורים במדינה תרבותית לידי השלטון, ורצונם של מייסדי החברה היה שהישוב יטול עליו גם תפקיד זה. לא אומר שמחלקת עתיקות מעין הקיימת היום מטעם השלטון היתה נגד עינינו, כי לא ראינו מחלקה כזאת עד בוא הבריטים, אבל הקורא בתקנות החברה שאושרו על ידי האספה ביום א', כ"ח באדר ב' תרע"ג, ימצא שארגוננו זה שאף לשמירת שרידי עתיקות ויקרות הטבע בארץ, לאסיפת כל הנוגע לירידת ארץ-ישראל, ליסוד ספרייה ובית נכות, למסעות וחקירות מדעיות, לחפירות מדעיות ובדיקת חפירות הנעשות לתכלית אחרת, אם תתגלנה בהן עתיקות, להוצאת קובץ מדעי לעיתים קבועות וספרים לעת מצוא. ואלה תקנות החברה כפי שנתפרסמו בהחלטות מיום י"ד באייר תרע"ג.

שם החברה הוא: חברה יהודית לחקירת ארץ ישראל.

מקום מושב החברה בירושלים.

לחברה ועדים בכל מקום שנמצא בו מספר הוגן של חברים בארץ ומחוצה לה.

מטרות החברה הן:

- (א) חקירה מדעית בכל המקצועות הנוגעים לירידת הארץ.
- (ב) הפצת ידיעות מדעיות על אודות ארץ-ישראל כלשון העברית.
- (ג) שמירת שרידי עתיקות הארץ ויקרות הטבע בה.
- (ד) אספת כל הנוגע לירידת ארץ-ישראל.

הדרכים שבהן החברה משתמשת להשגת מטרותיה הן:

- (א) איחוד הכחות העובדים כבר במקצוע חקירת ארץ-ישראל על ידי הרצאות וויכוחים מדעיים.
- (ב) יסוד ספרייה ובית נכות למסעו כגון התחלה לסכון לחקירת הארץ.
- (ג) נסיעות וחקירות מדעיות שתערוך החברה בעצמה, או שתשקף אתהם סתריה בנסיעות וחקירות של מוסדות מדעיים אחרים.
- (ד) חפירות מדעיות וגם בדיקת חפירות הנעשות לתכלית אחרת.
- (ה) הרצאות עממיות על אודות הארץ וערך שרידי העתיקות לירידת ימי ארץ-ישראל.
- (ו) הוצאת חוברות עממיות על הענינים הנוכחים בסעיף הקודם.
- (ז) הוצאת קובץ מדעי לעתים קבועות (את הקובץ יקבלו החברים כחצי מחירו) וספרים וחוברות.
- (ח) ייסוד מכונים לחקירת ארץ-ישראל בארץ-ישראל.

האמצעים החמריים הם:

(א) תשלומי החברים. (ב) תמיכות היוצאות למטרות מדעיות ידועות.

החברים חובותיהם וזכויותיהם:

כל חבר משלם ששה פר' לשנה.

חבר הנותן 200 פר' בכח אחת נחשב לחבר לכל ימי חייו.

לחברים הרשות להשתתף באספה הכללית, בבחירות וכו'.

הנהלת החברה:

בראש החברה עומדים שני ועדים: (א) ועד כללי בן כ"ג חברים, שרובם דרים בארץ-ישראל.

(ב) ועד פועל בן שבעה חברים מתוך חברי הועד הכללי הדרים בארץ-ישראל, ואשר ארבעה מהם לכל הפחות דרים בירושלים.

הועד הכללי מתייעץ ומחליט בכל ענין חשוב הדורש היוצאות מרובות, מסדר חכמת העבודה וקובע את התקציב בשנים שאין בהן אספה כללית.

הועד הפועל מנשים את ההחלטות הועד הכללי, מסדר היוצאות נסיעות מדעיות, דואג להוצאת הקובץ בעתו ומשתדל בהשגת מטרות החברה.

לא פחות מפעם אחת בשתי שנים תחיה אספה כללית לחברה ובה ידונו על הדברים האלה:

(א) דו"ח מצד הועדים בנוגע לפעולות החברה במשך התקופה והרצאת רואי חשבון בנוגע למצבה הכספי; (ב) בקורת הדו"ח; (ג) הצעות והחלטות בדבר העבודה לתקופה הבאה; (ד) קביעת התקציב; (ה) בחירות.

אם תבוטל החברה אוי עובר רכושא הספרותי לבית הספרים הלאומי בירושלים, וכל יתר רכושא למסדות מדעיים או הנוכיים בארץ.

לחברי הועד הפועל נבחרו: ד. ילין, אברהם בראוור, ד"ר א. סויא, א. מ. ליפשיץ — ירושלים, ד"ר רוזנשטיין, ד"ר ולרשטיין — יפו.

יום לפני פרסום התקנות יצא הועד בקול קורא לציבור, המובא בזה. בו בולטת עוד יותר המגמה לשמש מחלקת עתיקות לארץ. הצלחת החברה תלויה בתמיכתו הפעילה של הישוב העברי; כוח לפקד ולקנוס לא היה לה.

ה כ ר ו ו :

אחינו היושבים בארצנו! הביבה וקדושה היא לנו ארץ אבותינו וחביבים וקדושים הם לנו כל זכרונותיה המזכירים לנו את עברנו המהורי. ארצנו זו היא ארץ הפלאות אשר כל שעל מאדמתה רווי זכרונות קדומים, וכל אבן בה עדה למקרים גדלי הערך בתולדות האנושיות בכלל ולעמנו בפרט. אך מלבד המצבה הכללית לימי עברנו, זאת הארץ בכללה, ישנם עוד שרידים פרימים בכל הארץ מסביב, המעבירים לעינינו תקופות מיוחדות ומקרים בודדים היקרים לנו מאד, שרידי קדושה אשר לב כל יהודי מוקיר עברו שואף ומתגעגע לרצותם ולחננם ושרידי חולין, אשר כל אחד מהם הוא כאבן אחת בבנין ההיסטוריה שלנו ולמים וכלם יחד מצטרפים ומציגים לעינינו את ההיכל היפה והענקי, היכל דברי ימינו כהיותנו עוד עם וישוב על ארצנו. כל השרידים האלה בין מסבקות ובין כלי תרם או כלי זכוכית שלמים או שבורים, שברי כלי ברזל או נחשת חלודים — כל דבר שיש עליו איזה רשם של עתיקות הוא כאן תוליה בשלשלת המסיפה את דורות ימי קדם.

ובנהוג שבעולם כי בכל ארץ נאורה נקבצים כל השרידים היקרים האלה למקום אחד ושמה יערכום למערבותיהם וכל אשר תרכיבה הדוגמאות וזית הנכות יעשר, בן ישיג המבקר את המקום הזה

מושג יותר נאמן ויותר חי על ארחות החיים למקצועותיהם ועל הקדמה בחרשת היפה ובמלאכה ;
ותקופות, אשר אבד זכרון מני ארץ, שבות לתחיה.

ועל אחת כמה וכמה חובה כפולה ומכופלת עוד עלינו, בני העם השב לתחיה בארץ האבות
אחרי נדודים והרהורים של אלפי שנים ובני הארץ בת ההשכלה והתרבות העתיקה, לאסף ולכנס את
כל שרידי קדומים אשר הם לתפארת ולגאון לאומיים לנו. חובה עלינו להשאיר שם ושארית מוחשיים
לימים אשר על אודותם קוראים הננו כמפרי קדשנו, שהיו לנחלה לעולם בלו, ואשר עיי השרידים
האלה תרחב והבנתנו אותם. חובה עלינו מצד אחד להקים בית נהדר ערוך למערכותיו אשר יגיד לכל
בואיו מה פעל עמנו בימי עלוסיו ומצד אחר לבלתי תת לכל שריד קדום להסחות ולהשמד.
את החובה הזאת הרגיש ביותר קהל של חובבי עתיקותנו אשר היו לחברה העוסקת בחקירת
ארץ-ישראל, והכתבתו זאת פונה בזה אל הקהל אחינו אשר בארץ בקריאה לאמור :

אחים ! הכו נא יד עזרה להכתבתו זאת בשימכם אל לב את מטרותיה. איש איש מכם אשר
ימצא במקרה איוו עתיקה אשר ערך לה לבית הנכות שהננו אוסרים להקים ויאיל נא לשלחה אלינו.
ואם ימצא דבר עתיק שאינו ניתן להמלט ביחוד בשעת חפירות לצרכי בנין וכיוצא בזה ויאיל
להודיענו על דבר מציאותו, ובכל אופן יוהר וישמר שלא לקלקלו ויעורר גם אחרים על שמירתם של
דברים כאלה. ואנחנו נשאיר את כל התפצים העתיקים לרורות ונדאג לסדורם ולעריכתם כראוי.
אין לנו הצורך להראות באצבע על מה שעשו כל העמים הנאורים בארצנו אשר סוף סוף
רחוק יחסם הם אליה מיחסנו אנו. חובתנו היא זאת חובה מוחלטת, לו גם לא הקדימונו אחרים,
וסה גם עתה אשר גם כדבר החשוב הוה הננו כאים אחרי האחרים. אך אין דבר, עלינו כעת לאמץ
את כל כוחותינו לעסד בראש מפעל כביר כזה אשר חובה לאמית מחייבתנו בו ותצלחת מפעלנו תלויה
בכל אחינו תושבי ארצנו ובסדרת השתתפותם בנוגע לאמית הפצים שרידים כאלה ושמירתם ולעסדתם
בקשר תמיד עם ועד חברתנו.

היו לנו כל איש ממקומו לעזר ובקירוב יתכונן בעיר קדשנו כסון לתפארת, כסון המקשר את
העבר עם ההווה ונוטע בלב כל מבקריו רגשי כבוד והערצה לאבותינו ורגשי גאון להיות כן לעם
היועץ להוקיר ערך קדמוניותו. שם כל מנבד איוה הפגן יהיה רשום על פתקה הרצופה אל הפגן זה.
כשם החברה היהודית לחקירת ארץ-ישראל בירושלים : דוד ילין ראש הועד, דיר אברהם
ברוך המזכיר, ד"ר א. מויא, א. מ. ליפשיץ, דיר רוונשטיין — יפו, דיר ולדשטיין — יפו.
הכתובת : חברה יהודית לחקירת ארץ-ישראל, מוססה אוסטרית, ירושלים.

Société Juive pour l'exploration de la Palestine, Jérusalem, Poste autrichienne.

(לפי "החרות" סיום י"ג באייר תרע"ג)

יסוד החברה עשה רושם רב בארץ ובגולה. באותו חורף ביקרו בארץ המנהיגים
הציונים המפורסמים מרוסיה מנחם אוסישקין ויחיאל צ'רנוב. שניהם התעניינו הרבה
בירושלים. התעניינותו של אוסישקין היתה פעילה. עוד בהיותו בארץ (או סמוך אחרי
צאתו) פירסם ב"ב באדר ב' בעתוני הארץ מאמר : לתקנתה של ירושלים, ובשובו
לאודיסה החל בתיכון תכניות להרחבתה ולשפורה של ירושלים העברית ולרכישת
מקומות היסטוריים בה. דוד ילין יסד אגודה אחרת מצומצמת לרכישת מקומות
היסטוריים. לחברה זו השתיקה היתה יפה יותר מאשר הפרסום כפפי הרשות ומפני
הסרטורים שלא יעלו את מחירם של המקומות הקדושים. והנה מכתבו של אוסישקין
לדוד ילין מיום ט"ו באייר תרע"ג :

סעניין אותי לסאוד נאולת המקומות ההיסטוריים ; יש כדעתנו כבר בשנה הנוכחית לעשות
איוה דבר פשוט (!) בנידון זה ; אם לא כנאולה היסטורית (!) או קרקע אחרת בתוך העיר והנני סחכה
לידיעותיך ולעזותיך בענין הזה—מוכן בלי פרסום.

בחי בתמוז תרע"ג דרש יהושע אינשטאדט מדוד ילין רשימת מקומות בעיר העתיקה שאפשר לקנותם מטעם אוסישקין.

יצחק מ. פינברג שולח בכ"ב באב תרע"ג מברלין המחאה על 5,000 פרנק על ידי אפק לחברה להחזקת מקומות היסטוריים לקנות שדות על הר הצופים. יותר מעסקנים צבוריים התעניינו כמובן בחברתנו המדעית אנשי המדע. פרופ' דוד סימאנסען מקופנהאגן כותב לרי' דוד ילין נשיא שתי החברות ביום 25.7.13:

קבלתי היום סכתבך היקר על החברה החדשה אשר הקימות עם ד"ר בראווער נ"י ושאר החברים נ"י ואומר לכם תשואות חן חן! וישר כחכם על הדבר הטוב והמועיל (כמעט קדוש אומר לו) אשר עשיתם ובודאי שבכל מקום אשר שם אוהבי ארצנו הקדושה ואוהבי עמנו ודחנו שם המצאו חברים ועוורים ויהי ד' אליכם עמכם ותעלו.

ד"ר יוסף קלוזנר כותב מאודיסה בער"ח תמוז תרע"ג:

קבלתי את הקול הקורא של החברה היהודית לחקירת ארץ-ישראל ונכון אני להיות חבר לה ולהשתדל לשותתה לאודיסה (!), כי הכיבה היא עלי סאר, ובכן הודיעני, כסה יכול אני להיות לעזר לכם ואעשה זאת כחפץ לב.

המכתבים הללו נשתמרו בארכיונו של דוד ילין. תיקי החברה אבדו במלחמה הראשונה. באלול תרע"ג השתדלנו, המנוח ילין ואני, בקונגרס הציוני בווינה למען חברתנו בקרב מבקרי הקונגרס. מלאי תקוה לעבודה פוריה בחורף הבא היינו כשנפרדנו בווינה לירחי החופש. ימים מעטים אחרי שובי לעבודתי בירושלים בראשית החורף פרץ ריב הלשונות שבצע במשך החורף את כל הכוחות ואת כל ההתענינות. היו לנו ישיבות-מספר, אבל לפעולה של ממש לא הגענו. בסוף החורף יצאתי מן הארץ ולא יכלתי לשוב אליה עד אחרי מלחמת העולם. בימי ג'מאל פחה לא היה מקום למחלקת עתיקות יהודית בארץ-ישראל. כל פעולה לאומית היתה קשורה בסכנת נפשות. דוד ילין הוגלה דמסקה. הוא וכל בני ביתו. בראשית שנת 1920 נתחדשה החברה לחקירת ארץ-ישראל. הפעם נקראה, בודאי בהשפעתו של בן-יהודה, עברית ולא יהודית. מובן שלא היה עוד צורך בתפקידים של מחלקת עתיקות, כי אם בפעולה מדעית. לתולדות החברה לא חשוב אם נמנה לה כיום 30 או 23 שנים, אבל לתולדות הישוב העברי בירושלים ובארץ כלה חשוב לזכור שהישוב הקטן והדל מוכן היה לקבל עליו בעזרת הגולה תפקידים ממשלתיים לא רק בשדה החינוך והבריאות והנהלת ספרי אחוזות בכפרים ובשכונות ושמירה על הבטחון, אלא גם בשדה המדע והמחקר.

הכינוס לידיעת הארץ

למלאת שלושים שנה להווסד החברה החליט הוועד המנהל לכנס בירושלים את המתעניינים בידיעת א"י וחקר עתיקותיה למען לתת להם אפשרות להכיר את ההישגים החדשים בשדות המחקר האלה, הן מתוך הרצאות והן מתוך סיורים בסביבות העיר הקרובות ובאספים שונים, וגם כדי להעמיד את חוגי המתעניינים האלה על פעולות החברה ולקרב אותם אל עבודתה.

הכינוס שארך ארבעה ימים נתקיים בימי חול המועד סוכות (15-18 אוקטובר 1943), והשתתף בו קהל של 250 איש מחברי החברה ואורחים מירושלים, תל-אביב,